

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Важливим завданням України як європейської і демократичної держави є створення умов для повноцінної самореалізації й життєдіяльності своїх громадян. Люди з особливими потребами, через обмежені можливості, вимагають особливої уваги і підтримки з боку суспільства. Саме ставлення до найменш соціально захищених верств населення завжди було свідченням цивілізованості суспільства й держави. Зважаючи на це, Конституція та інші закони України, ратифіковані міжнародні нормативно-правові акти, що визначають права людини, спрямовані на створення правових, соціально-економічних та освітніх умов для інтеграції в суспільство осіб з особливостями фізичного та розумового розвитку. Серед цих категорій людей значна увага приділяється дорослим сліпим.

Проблема корекції психофізичних порушень у розвитку людей різного віку з утратою зору була предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Вивчено окремі аспекти фізичного розвитку та фізичної підготовленості осіб з утратою зору (В. Г. Ковиліна, Ю. В. Павлов, Б. В. Сермеєв, В. В. Тарасун та інші); особливості функціонування різних систем їхнього організму (В. Ф. Афанасьєв, В. Г. Григоренко, Д. М. Малаєв та інші); вплив фізичних навантажень на функції зорового аналізатора (А. І. Каплан, Є. М. Кузнецов, О. В. Ніцел, Б. В. Сермеєв та інші); корекційне значення різноманітних фізичних вправ для фізичного розвитку осіб з утратою зору та їх адаптації в суспільство (Р. М. Азарян, Л. П. Касаткін, О. В. Криличенко, В. О. Кручинін та інші); роль рухової активності для розвитку в осіб з вадами зору координації рухів і орієнтації в просторі (Л. А. Семенов, В. М. Синьов, Є. П. Синьова, Б. Г. Шеремет та ін.).

У працях учених доведено, що систематичне використання засобів ігрової діяльності розширює рухові можливості тих, хто нею займається; забезпечує повноцінне засвоєння життєво важливих рухів, розвиток рухових здібностей і здатність до орієнтування в просторі. Водночас рухова активність сприяє формуванню в осіб з особливими потребами цілого комплексу морально-вольових якостей, зокрема, дисциплінованості, організованості, ініціативності, рішучості, сміливості, наполегливості, витримки, стійкості, цілеспрямованості, здорового суперництва тощо (Н. Г. Байкіна, М. С. Бесарабов, І. М. Ляхова).

Корекції рухових порушень сприяє ігрова діяльність, яка є важливим напрямом корекційно-виховної роботи (М. І. Земцова, Л. І. Солнцева та ін.). Однак, наукові розробки вчених зосереджені переважно на корекційно-педагогічній роботі з особами, які мають вади зору, дошкільного і шкільного віку. Особливості корекції порушень рухової сфери в дорослих сліпих не були предметом спеціальних наукових досліджень; не визначено

також ролі в цьому процесі ігрової діяльності. Відтак, соціальна значущість означеної проблеми та необхідність подальшого наукового вивчення питань корекції рухової сфери дорослих сліпих у теорії та практиці корекційної педагогіки зумовили вибір теми дослідження «Корекція рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження входить до плану науково-дослідних робіт Запорізького національного університету «Соціальна реабілітація та інтеграція інвалідів у параолімпійський спорт» (№ 0103U000724). Тема дослідження затверджена науково-технічною радою Запорізького національного університету (від 9 грудня 2003 р. протокол № 5) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (від 14 червня 2005 р. протокол № 7). Автор досліджував корекцію рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності.

Мета дослідження – визначити й науково обґрунтувати педагогічні умови корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності та перевірити їх ефективність.

Завдання дослідження:

1. Схарактеризувати організаційно-педагогічні та дидактичні особливості корекційної роботи з розвитку рухової сфери дорослих сліпих.

2. Виявити функціональні особливості стану організму дорослих сліпих і рівень розвитку їхніх рухових якостей та ігрових дій.

3. Визначити педагогічні умови корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності.

4. Розробити методiku реалізації й експериментально перевірити ефективність визначених педагогічних умов корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності.

Об'єкт дослідження – корекційно-педагогічна робота з дорослими сліпими.

Предмет дослідження – корекція рухової сфери дорослих сліпих з використанням ігрової діяльності.

Гіпотеза дослідження: корекція рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності буде успішною за наявності в корекційно-педагогічному процесі таких педагогічних умов:

- використання форм ігрової діяльності, адаптованих до первинної вади – набутої сліпоти;

- диференціювання фізичних навантажень з урахуванням стимулювання роботи збережених аналізаторів.

Методи дослідження. З метою визначення вихідних положень дослідження, його науково-термінологічного апарату, обґрунтування педагогічних умов корекції рухової сфери дорослих сліпих використано метод

аналізу й узагальнення літературних джерел, навчально-методичних і нормативних матеріалів. Для вивчення практики корекційної роботи з дорослими сліпими та її ефективності застосовано методи спостереження і тестування. Перевірка ефективності розроблених педагогічних умов корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності забезпечено методом педагогічного експерименту. Кількісний і якісний аналіз отриманих емпіричних даних проведено за допомогою методів математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження: уперше науково обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечують ефективну корекцію рухової сфери дорослих сліпих (використання форм ігрової діяльності, адаптованих до первинної вади – набутої сліпоти; диференціювання фізичних навантажень з урахуванням стимулювання роботи збережених аналізаторів); схарактеризовано особливості показників функціонального стану дорослих сліпих (серцево-судинної, нервової системи, фізичної працездатності, емоційно-мотиваційної, рухової сфери та швидкісно-силові якості); визначено етапи та зміст корекційної роботи з розвитку їхньої рухової сфери з використанням ігрової діяльності; уточнено зміст понять «рухова сфера дорослих сліпих», «орієнтація в просторі», «функціональний стан дорослих сліпих»; розширено теоретичні уявлення щодо організації і проведення корекційної роботи з розвитку рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності; удосконалено засоби (модифіковані елементи спортивних і рухливих ігор, гра в голбол, естафети тощо) й методи (практичні, вербальні, наочні) корекції рухової сфери дорослих сліпих. Подальшого розвитку набула методика корекції рухової сфери дорослих сліпих.

Практичне значення результатів дослідження: розроблено спеціальний комплекс вправ для корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності з елементами спортивних і рухливих ігор та методику його реалізації в корекційно-педагогічному процесі; методику визначення функціональних особливостей стану організму дорослих сліпих. Результати дослідження можуть бути використані в роботі реабілітаційних центрів, спортивних секцій для інвалідів, у теорії і практиці підготовки студентів вищих навчальних закладів за напрямками «практична психологія» та «корекційна освіта»; у системі післядипломної освіти практичних психологів і дефектологів; у розробці психолого-педагогічних рекомендацій і стандартів спеціальної освіти; у складанні програм зі спеціальної освіти осіб з утратою зору.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Запорізького національного університету (акт про впровадження від 24.11.2008 р. № 4816), Класичного приватного університету

м. Запоріжжя (акт про впровадження від 10.12.2008 р. № 918/11), у практику роботи ПОГ «Запорізьке навчально-виробниче підприємство українського товариства сліпих» (акт про впровадження від 23.12.2008 р. № 263), Запорізької обласної організації «Українське товариство сліпих» (акт про впровадження від 18.12.2008 р. № 518/01).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження викладено на IX Міжнародному науковому конгресі «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (Київ, 2005); міжнародних науково-практичних конференціях: «Інтеграція людей с обмеженими можливостями в освітнє пространство України» (Ялта, 2006); «Спорт інвалідів і міжнародний олімпійський рух» (Київ, 2006); IV Ювілейній науковій сесії до 10-річчя Інституту спеціальної педагогіки АПН України «Спеціальна освіта в Україні: погляд у майбутнє» (Київ, 2004); всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Оздоровча і спортивна робота з неповносправними» (Львів, 2004), «Основні напрями розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації в Україні» (Дніпропетровськ, 2004), «Актуальні проблеми корекційної педагогіки та спеціальної психології» (Київ, 2004), «Гуманізація освіти дітей з особливими потребами: початкова школа» (Дніпропетровськ, 2005), «Актуальні проблеми фізичної культури та спорту в сучасних соціально-економічних і екологічних умовах» (Запоріжжя, 2005), «Оздоровча і спортивна робота з неповносправними» (Львів, 2005).

Достовірність результатів дослідження забезпечена науковим обґрунтуванням вихідних позицій; використанням системи методів, адекватних об'єктові, предмету, меті й завданням; кількісним і якісним аналізом отриманих даних; результатами експериментальної перевірки розроблених положень та їх зіставленням з результатами масової практики корекційної роботи з дорослими сліпими.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 8 статей, з яких 3 – у фахових виданнях України, та 3 тез доповідей на конференціях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 3 додатків. Повний обсяг роботи становить 171 сторінку. У тексті вміщені 1 рисунок, 21 таблиця, що обіймають 6 сторінок основного тексту. Додатки викладено на 46 сторінках. Список використаних джерел містить 211 найменувань і охоплює 24 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне і практичне значення, наведено дані про апробацію й упровадження основних положень дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади корекційної роботи з розвитку

рухової сфери дорослих сліпих» схарактеризовано стан проблеми розвитку рухової сфери дорослих сліпих у наукових дослідженнях з корекційної педагогіки, особливості психофізичного розвитку дорослих сліпих.

Інтеграція дорослих сліпих у сучасне суспільство, на думку вчених, залежить від їхніх адаптаційних і потенційних можливостей (Л. С. Виготський, А. І. Каплан, Б. І. Коваленко, Ю. А. Кулагін, В. І. Лубовський, Л. І. Плаксіна, В. І. Сердюченко, Л. І. Солнцева.). Ці можливості забезпечують їхню інтеграцію до колективу (В. М. Акімушкін, Т. А. Аліфанова, Г. О. Буткіна, В. П. Єрмаков, А. Г. Литвак, І. С. Моргуліс, Є. П. Синьова й інші) та до роботи (Т. О. Добровольська, Б. І. Коваленко, В. І. Лубовський).

Значні ускладнення виникають у сліпих у визначенні просторових координат: власного положення в просторі, напрямку та відстані руху, розміру і форми вживаних об'єктів. Відмічаються також недоліки в розвитку рухових функцій: швидкості, сили, витривалості, координації, рівноваги, порушується темп, ритм і точність рухів. Проте, активні заняття фізичними вправами дозволяють частково компенсувати відсутність у сліпих зору завдяки значному вдосконаленню мускульно-рухових відчуттів і функцій інших аналізаторів. За результатами досліджень доведено, що систематичні заняття фізичними вправами покращують стан здоров'я людини (С. П. Євсєєв, І. М. Ляхова, Д. О. Силантьєв, О. С. Яримбаш та ін.). Водночас вони сприяють виправленню і координації рухів, постави, ходи, розвитку фізичних здібностей, вихованню морально-вольових якостей, соціалізації та інтеграції в суспільство.

Вирішення проблеми підготовки дорослих сліпих до інтеграції в сучасне суспільство пов'язане зі змінами корекційних завдань. Корекція їхнього фізичного розвитку визначається і детермінується низкою чинників спеціального педагогічного характеру. Основні принципи корекційної роботи базуються на розумінні взаємовідношень загальних та індивідуальних законів розвитку людей з утратою зору, співвідношення біологічного і соціального, навчання та розвитку, зв'язку первинної і вторинної вад, часу їх настання й умов виховання. Рух і фізичні вправи сприятливо впливають на функціональний стан організму й на формування рухових умінь та навичок.

Проведення корекційної роботи передбачає створення особливих умов для корекції рухових якостей і дій у дорослих сліпих: урахування первинних, вторинних і подальших відхилень у розвитку осіб з вадами зору; застосування спеціально цілеспрямованого педагогічного впливу на осіб з вадами зору, зміст і спрямованість якого визначається віковими та специфічними психофізичними особливостями розвитку дорослих сліпих; широкого використання модифікованих засобів ігрової діяльності (елементів спортивних і рухливих ігор, естафет) з урахуванням первинної вади – утрати зору; упровадження в практику методів і методичних прийомів, що

дозволяють активізувати роботу збережених аналізаторів (слухового, дотикового, нюхового); розробка й використання спеціального мовленнєвого супроводу процесу корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності. Крім того, необхідне поетапне оволодіння навчальним, оздоровчим, виховним, а також практичним і мовленнєвим матеріалом.

Отже, корекційна спрямованість занять фізичною культурою з дорослими сліпими з цілеспрямованим і систематичним використанням засобів ігрової діяльності передбачає виділення спеціальних корекційних завдань навчання, пошуки шляхів, засобів, методів і прийомів, що сприятимуть найбільш швидкому та якісному виправленню недоліків їхньої рухової сфери, успішному включенню в трудову діяльність й інтеграцію цієї категорії людей у сучасне суспільне життя.

У **другому розділі** «Експериментальне вивчення функціональних особливостей дорослих сліпих» висвітлено методику корекції рухової сфери дорослих сліпих, подано й проаналізовано результати констатувального етапу експерименту щодо визначення показників функціонального стану організму дорослих сліпих; схарактеризовано особливості розвитку їхньої рухової сфери.

Відомо, що заняття адаптивною фізичною культурою щільно пов'язані з різноманітними фізичними навантаженнями. Для того щоб урахувати, яке саме фізичне навантаження організм людини здатний перенести, необхідно визначити функціональні показники тих систем організму, які швидко реагують на фізичне навантаження. Це набуває особливого значення в роботі з дорослими, які мають особливі потреби, у тому числі й зі сліпими. Для реалізації цього завдання дослідження на констатувальному етапі експерименту використано комплекс фізіологічних методів, який включає запис електрокардіограми за методикою Г. А. Бобкова; визначення варіаційної пульсографії за методикою Р. М. Баєвського, фізичної працездатності за методикою В. Л. Карпмана (PWC_{170}), показників зовнішнього дихання за допомогою оксигемограми за методикою А. Г. Дембо, вивчення медичних карт. Результати, отримані за цими методиками, слугували підставою для визначення осіб, які могли ввійти до складу експериментальних груп за фізичним станом здоров'я.

Так, було виявлено, що моторна активність дорослих сліпих нижча ніж у здорових осіб: при нормі в 156 натискань за теплінг-тестом вона коливалась у межах 1-16. При цьому найбільш висока моторна активність була зафіксована в осіб із захворюваннями сітківки й судинної оболонки ока (16 натискань), сліпі з ускладненням короткозорості і, дещо меншою мірою, атрофією зорових нервів, рогівки і кришталика виконували 15 та 14 натискань відповідно. Було встановлено, що зниження гостроти зору супроводжується зниженням моторної активності ($r = 0,31$ при $p = 0,999$).

Значне зниження її спостерігалось в сліпих з гостротою зору 0,01 – 0,02. Зворотна залежність виявлена між віком, в якому відбулося порушення зору, і моторною активністю ($r = -0,16$ при $p = 0,95$), при цьому зміна сумарного показника з віком відбувалася за рахунок зростання кількості натискувань правою рукою ($r = 0,26$ при $p = -0,99$). Статистично достовірних відмінностей за показниками моторної активності та її функціональної асиметрії (ФА) між групою сліпих, що мають рівну гостроту зору обома очима, і групою здорових осіб не виявлено. На моторну активність негативно впливає наявність асиметрії гостроти зору: в осіб з асиметрією гостроти зору чи сліпотою одного ока ФА значно збільшується – у 1,5-2,7 рази щодо до норми. Виражене виявлення функціональної асиметрії характерне при сліпоті (ФА = 18%) або більшому зниженні гостроти зору на правому оці (ФА = 24,7%).

Для порівняння складу експериментальних (далі – ЕГ1 і ЕГ2) і контрольної (далі – КГ) груп було проведено констатувальний зріз, метою якого було визначення базових показників рухової сфери дорослих сліпих та зрячих, стан здоров'я яких дозволяв залучити їх до експериментальної роботи. Методами тестування було проведено обстеження за показниками сприйняття простору, просторової орієнтації, точності і координації рухів, швидкісно-силових якостей.

Виявлено, що в ЕГ1 до початку формувального етапу експерименту точність сприйняття часу рухів у дорослих сліпих з утратою зору коливалась у межах $2,17 \pm 0,47$ сек; у ЕГ2 – $1,78 \pm 0,24$ сек; у КГ – $1,2 \pm 0,12$ сек. Точність сприйняття простору рухів в учасників ЕГ1 була в межах $4,23 \pm 0,6^\circ$; в ЕГ2 – $2,54 \pm 0,32^\circ$; КГ – $2,98 \pm 0,25^\circ$. Точність сприйняття м'язових зусиль в ЕГ1 складала $6,29 \pm 1,11$ кг; ЕГ2 – $4,33 \pm 0,76$ кг; КГ – $4,45 \pm 0,43$ кг. Статична стійкість за даними тестування в ЕГ1 коливалась у межах $5,35 \pm 1,08$ сек; в ЕГ2 – $4,83 \pm 0,94$ сек; у КГ – $17,2 \pm 0,5$ сек. Динамічна рівновага в ЕГ1 складала $89,0 \pm 30,9$ см; в ЕГ2 $56,4 \pm 15,4$ см; у КГ – $74,0 \pm 11,25$ см. За результатами виконання семи тестів високий рівень швидкісно-рухових якостей було виявлено у 23,78 % дорослих сліпих ЕГ1, 8,33% – ЕГ2 та в 51,78 % осіб КГ. Середній рівень розвитку цих якостей в ЕГ1 було виявлено в 41,65% осіб, в ЕГ2 – у 38,09% і в КГ – у 40,47%. Низький рівень розвитку швидкісно-силових якостей був зафіксований у 34,49% учасників ЕГ1, 53,56% – ЕГ2 й у 7,73% КГ.

Отже, результати констатувального зрізу характеризували вихідний стан розвитку рухової сфери дорослих сліпих та слугували підставою для подальшого диференціювання їхнього фізичного навантаження в процесі корекційної роботи за експериментальною методикою.

У **третьому розділі** «Педагогічні умови корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності» схарактеризовано особли-

вості організації корекційної роботи; розкрито структуру і корекційний зміст запропонованої методики; представлено педагогічні умови корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності; подано результати формувального етапу педагогічного експерименту та їх аналіз.

Дослідження проводилось у НВП «УТОС» м. Запоріжжя впродовж чотирьох років. У ньому взяло участь 102 дорослих сліпих та 24 зрячих особи віком 22-35 років. Заняття фізичною культурою з дорослими сліпими проводилось у 2-х експериментальних групах, з яких перша займалася за розробленою нами методикою, в основі якої було використання гри в голбол, елементів спортивних і рухливих ігор, естафет, а також методів і методичних прийомів, що сприяли активізації збережених аналізаторів. У другій експериментальній групі заняття фізичною культурою з дорослими сліпими проводились із включенням елементів голболу та застосуванням різноманітних комплексів загальнорозвивальних вправ. Контрольну групу склали дорослі особи зі збереженим зором, які брали безпосередню участь у корекційній роботі з дорослими сліпими експериментальних груп за розробленою методикою.

В основу експериментальної методики занять з дорослими сліпими віком 22–35 років була покладена гра в голбол, з методикою і технікою якої вони не були знайомі. На першому і другому роках навчання заняття в експериментальних групах проводилися 4 рази на тиждень, кожне тривалістю 90 хвилин. Усього за кожен рік за методикою корекційно-педагогічної роботи з використанням засобів ігрової діяльності було проведено по 192 заняття. Ураховуючи наявність стійкого порушення функції зорового аналізатора в учасників експерименту, корекційно-розвивальна робота за експериментальною методикою здійснювалася з лікарсько-педагогічним контролем під час занять фізичною культурою; урахуванням рекомендацій лікарів-фахівців (окулістів, невропатологів, ортопедів) щодо офтальмологічних і супутніх захворювань; усебічним вивченням особистості дорослого сліпого та врахуванням його індивідуальних можливостей у процесі ігрової діяльності і рухової активності.

В ЕГ1 методика корекційно-розвивальної роботи базувалася на послідовному навчанні дорослих сліпих гри в голбол з додатковим використанням елементів інших спортивних ігор (баскетбол тощо). У подальшому було збільшено обсяг швидкісно-силових вправ (стрибки і стрибкові вправи, метання, вправи з набивними м'ячами і різні естафети з відповідним обладнанням, підкидання вгору і ловля в ходьбі м'яча, кидки м'яча двома руками знизу, качання м'яча двома руками, кидки м'яча однією рукою від плеча, двома руками від грудей, кидки м'яча однією рукою від плеча, передачі м'яча двома руками, однією в русі, естафета з перенесенням набивних м'ячів, естафета з передачами набивних м'ячів). В ЕГ2 спеціальне навчан-

ня гри в голбол не проводилося, а використовувалися лише елементи цієї та інших спортивних ігор і загальні розвивальні фізичні вправи (хода на місці, кидки та катання м'яча, стрибки, вправи загальнофізичної підготовки тощо).

В обох експериментальних групах заняття проводилися за двома варіантами співвідношення засобів ігрової діяльності. У ЕГ1 на навчання, удосконалення рухових дій і засвоєння простих тактичних навичок гри в голбол та безпосередньо на ігрову підготовку з голболу приділялося по 25 % часу; 15% часу – на елементи спортивних і рухливих ігор та естафети, 35% часу – на спеціальні вправи. У ЕГ2 на навчання й удосконалення рухових дій припадало 50% часу, на загальнорозвивальні вправи – 15%, і на спеціальні вправи – 35% часу.

Первинні й подальші відхилення в психофізичному розвитку дорослих сліпих віком 22–35 років позначилися на розвитку їхньої рухової сфери й орієнтації в просторі. Це зумовило необхідність застосування спеціально дібраних методів і прийомів навчання рухових дій, навичок гри в голбол. Вони були засновані на використанні всієї системи збережених аналізаторів і спрямуванні їх на підтримку та компенсацію наслідків сліпоти.

Заняття проводилися в інтегрованих групах, до складу яких входили 12 дорослих сліпих і 12 дорослих зі збереженим зором. При цьому добиралися й використовувалися вправи, які потребували чіткої взаємодії сліпого і зрячого дорослого, викликали в сліпих відчуття безпеки, комфортності, надійності страхівки. Так, використання методу практичних вправ дозволяло виконувати вправи частинами, вивчаючи кожну фазу рухових дій окремо, а потім об'єднувати їх в єдине ціле; виконувати рухи в полегшених та ускладнених умовах; використовувати оперття на збережені аналізатори (звук, дотик, запах) як орієнтири для пересування в просторі; виконувати імітаційні вправи. Упровадження інтегрованого навчання дозволило використовувати в супроводі страхівку та допомогу зрячого, що надавало більше впевненості дорослому сліпому у виконанні руху; використанні засвоєного руху в поєднанні з іншими діями (ведення м'яча в русі з подальшим кидком у ворота).

Для розуміння зрячими дорослими стану своїх партнерів, які втратили зір, під час гри в голбол вони закривали очі спеціальними пов'язками. При виконанні інших вправ і елементів спортивних ігор зрячі дорослі постійно знаходилися поруч зі своїми незрячими партнерами, підстраховуючи їхні дії і рухи. Це дозволяло змінювати темп, ритм, швидкість, напрямок, амплітуду, траєкторію руху; зовнішні умови виконання вправ (на підвищеній опорі, біг у залі і по траві); погоджувати і синхронізувати рухові дії дорослих сліпих з їхніми зрячими партнерами (біг парами з передачею м'яча один одному з по-

ступовим збільшенням відстані між партнерами, біг в естафетах, рухливі ігри), що стимулювало розвиток відчуття простору; виконувати вправи під музичний супровід. Під час занять використовувався спортивний інвентар для маніпуляції пальцями і розвитку дрібної моторики рук (м'яч «їжачок», масажне кільце, м'яч, ручний еспандер).

В ЕГІ для корекції та розвитку рухових дій використовували загальнорозвивальні й спеціальні вправи з голболу. Наприклад, катання голбольного м'яча з кидком у ворота, передача його партнеру, ведення м'яча тощо. При цьому дорослих сліпих навчали розпізнавання знайомих предметів, спортивного інвентарю, що знаходився в спортивній залі (за формою, величиною); аналізувати зміну просторових координат; розвивали просторові уявлення при поворотах на 90°, 180°. Розвиткові внутрішнього уявлення дорослих сліпих про простір, у якому вони виконували ігрові дії, слугували спеціально створені за методикою Брайля макети ігрового поля та правила гри в голбол.

Для розвитку і використання слухового аналізатора, сприймання звуків дорослим сліпим було запропоновано визначити напрямок і знаходження звуку (метроном, бубен, свисток, сплеск, голос, звук попереду того, хто йде, озвучення руху). При цьому враховувалося, що в більшості вправ при взаємодії з опорою або предметом виникає звук, за яким можна скласти уявлення про предмет. Так, використовуючи озвучений м'яч, учасники експериментальних груп визначали його розміри (маленький, великий, середній), якість покриття (шкіряний, гумовий, пластмасовий тощо).

Регулярне прослуховування дорослими сліпими себе і своїх товаришів на тренуваннях під час виконання різних вправ розвивали орієнтовний слух. При цьому вони навчалися поєднувати м'язові відчуття зі звуковим тлом. Систематичний звуковий контроль допомагав компенсаторному розвитку слухового аналізатора: слуховому сприйняттю, диференціюванню різних звукових сигналів, локалізації звуків в просторі та при переміщенні звукового сигналу. Спеціальними завданнями на заняттях з голболу було створення уявлень і знань про спортивне обладнання, інвентар; правила змагання з голболу тощо. Зауважимо, що дорослі сліпі використовували сформовані навички не лише на тренуваннях, але й у повсякденному житті.

Диференціювання фізичного навантаження дорослих сліпих, які займалися в експериментальних групах, забезпечувалося розподілом часу, що приділявся на заняттях спеціальним, розвивальним вправам і навчанню спеціальних рухових дій. У першій експериментальній групі на першому році навчання цей час було розподілено в такий спосіб: 17% – на спеціальні вправи, 25% – на загально розвивальні, 28% – на навчання спеціальних рухових дій, необхідних для гри в голбол, і 30% – на навчання гри в голбол.

На другому році навчання розподіл часу занять був таким: 25% – на спеціальні вправи, 15% – на загальноорозвивальні, 25% – на навчання спеціальних рухових дій, 35% – на інтегральну підготовку.

В ЕГ2 диференціювання фізичного навантаження в перший рік здійснювалося за схемою: 35% часу приділялося спеціальним вправам, 25% – загальноорозвивальним і 40% – навчанню рухових дій. На другому році навчання спеціальним вправам відводилося 35% часу заняття, 15% займали загальноорозвивальні вправи і 50% – навчання рухових дій.

Результати повторного обстеження за показниками функціонального стану показали, що під впливом систематичних фізичних вправ упродовж року в усіх дорослих сліпих спостерігалось наростання парасимпатичної регуляції, зниження централізації ритму серця і підсилення процесів ауторегуляції. Аналіз показників оксигемограм після педагогічного експерименту засвідчив, що в усіх учасників експериментальних груп відбулися позитивні зміни в компенсаторних та адаптаційних здатностях організму. В обох групах значною мірою знизилась розбіжність в даних оксигемограм. Проте, за показниками динаміки індексу напруження регуляторної системи, у дорослих сліпих ці зміни були менш виражені порівняно зі зрячими дорослими контрольної групи, що вказує на труднощі адаптивних перебудов. Більш суттєві зміни показників серцевої діяльності були виявлені в дорослих сліпих ЕГ1, які займалися за методикою навчання гри в голбол. У них, порівняно з дорослими сліпими ЕГ2, розвиток рухової сфери яких відбувався без спеціального навчання ігрової діяльності, ЧСС і Δx були нижчі на 10%, Мо – на 24%, АМо – на 18,9% та ІН – на 37%. При систематичних заняттях голболом в учасників КГ названі показники були нижчими на 6-50%. Зазначимо, що ступінь зміни цих показників у дорослих сліпих був менше виражений, ніж у зрячих осіб контрольної групи.

Після завершення другого етапу експерименту було проведено порівняльний аналіз показників психомоторних функцій дорослих сліпих ЕГ1, які займалися за нашою експериментальною методикою, з ЕГ2, учасники якої займалися за методикою загальної фізичної підготовки, і КГ зрячих однолітків. Дослідження дозволили відмітити, що психомоторні функції в дорослих сліпих першої експериментальної групи після проведення експерименту були вищими порівняно з іншими учасниками. Це пояснюється тим, що уявлення про час і простір формувалося під час ігрової підготовки в голбол на основі різних відчуттів – слухових, зорових, м'язово-рухових більш інтенсивно. Водночас, точності сприйняття м'язових зусиль у всіх групах не відмічено. Це ще раз підтверджує той факт, що запам'ятовування м'язових зусиль рухів є складним, особливо для дорослих сліпих.

Варто вказати, що збереження стійкості тіла і динамічна рівновага була

дещо вищою в тих, хто займався в ЕГ1. Ці дані дослідження дозволяють відмітити, що гра в голбол і спеціальні ігрові вправи сприяли вдосконаленню слухомовленневої і моторної пам'яті. Означені показники мають визначальне значення в орієнтуванні в просторі і стійкості тіла.

У цілому за показниками психомоторних функцій в ЕГ1 після формувального етапу експерименту точність сприйняття часу рухів у дорослих сліпих з утратою зору коливалась у межах $1,67 \pm 0,33$ сек; у ЕГ2 – $1,7 \pm 0,2$ сек; у КГ – $1,83 \pm 0,1$ сек. Точність сприйняття простору рухів в учасників ЕГ1 була в межах $2,0 \pm 0,1^\circ$; в ЕГ2 – $2,31 \pm 0,15^\circ$; КГ – $2,06 \pm 0,12^\circ$. Точність сприйняття м'язових зусиль в ЕГ1 склала $7,29 \pm 0,5$ кг; ЕГ2 – $5,26 \pm 0,31$ кг; КГ – $8,0 \pm 0,24$ кг. Статична стійкість за даними тестування в ЕГ1 коливалась у межах $6,39 \pm 0,5$ сек; в ЕГ2 – $5,27 \pm 0,16$ сек; у КГ – $17,5 \pm 0,24$ сек. Динамічна рівновага в ЕГ1 склала $92,6 \pm 38,4$ см; в ЕГ2 $63,7 \pm 21,13$ см; у КГ – $96,4 \pm 15,47$ см.

Результати тестування з розвитку рухової сфери, проведеного після завершення формувального етапу експерименту, свідчать про те, що в обох експериментальних і контрольній групах відбулися позитивні зміни у виконанні рухових дій з м'ячем і в розвитку рухових якостей. Виявлено, що у віці 22–35 років у сліпих і зрячих дорослих, які займалися голболом, продовжувався інтенсивний процес розвитку їхніх рухових якостей та ігрових умінь. Найбільший приріст у показниках рухових якостей та ігрових дій відбувся в дорослих сліпих ЕГ1. Так, у стрибку в довжину кількість осіб, які досягли високого рівня в ЕГ1 збільшилася на 16,67%, в ЕГ2 – на 8,34%, у КГ – на 8,33%. У стрибку у висоту з місця кількість осіб з високим рівнем досягнень в ЕГ1 збільшилася на 16,66%, в ЕГ2 вона залишилася без змін, і в КГ – покращилася на 8,34%. За результатами бігу на 20 м кількість учасників, які досягли високого рівня, в ЕГ1 – збільшилася на 16,67%, в ЕГ2 – залишилася без змін, і в КГ – збільшилася на 8,34%. У перемінному бігу на 75 м свої результати покращили 25% учасників ЕГ1, в ЕГ2 – 8,33% і в КГ – 8,34%. У тесті катання м'яча в положенні напівприсядки за 30 сек у ЕГ1 результати підвищили 33,33% учасників, в ЕГ2 – 8,33% і в КГ залишився той самий показник. Кількість осіб, які виконували тест ведення м'яча 2×15 м, на високому рівні в ЕГ1 збільшилася на 41,66%, в ЕГ2 залишилася без змін і в КГ збільшилася на 4,16%. За тестом «катання голбольного м'яча з кидком у ворота» високого рівня в ЕГ1 досягли на 25%, в ЕГ2 – на 8,34% і КГ – на 4,17% більше учасників порівняно з результатами констатувального зрізу. Процес розвитку рухових якостей у них відбувався більш цілеспрямовано; було знято напруженість м'язів рук та покращено координацію рухів.

Слід зазначити, що рухи дорослих сліпих ЕГ1 при виконанні всіх тестів були більш координованими і точними. Вони навчилися дотримуватися

правил гри в голбол, чіткіше уявляли техніку виконання рухових дій ігрової спрямованості. У ЕГ2 на всіх рівнях розвитку рухової сфери зміни були менш значні за кількісними і якісними показниками.

Загалом за результатами виконання семи тестів високий рівень швидко-рухових якостей було виявлено у 48,8 % дорослих сліпих ЕГ1, 13,09% – ЕГ2, та в 58,92 % осіб КГ. Середній рівень розвитку цих якостей в ЕГ1 було виявлено в 40,47% осіб, в ЕГ2 – у 45,23%, і в КГ – у 39,28%. Низький рівень розвитку швидко-силових якостей був зафіксований у 10,71% учасників ЕГ1, 41,66% – ЕГ2, і в 1,78% КГ.

Отже, після проведення педагогічного експерименту в усіх дорослих, які взяли участь в експериментальній корекційній роботі, відбулися позитивні зміни. Значний приріст у результатах зафіксований у дорослих сліпих, що досягли високого рівня розвитку рухових якостей. Дані свідчать про те, що запропонована методика гри в голбол сприяє покращанню швидкості й координації рухів, орієнтації в просторі. Дорослі сліпі, які займалися голболом (ЕГ1), більш свідомо і чітко сприймали мету і завдання, поступово в них сформувалися навички планування необхідних рухових дій і послідовності їх виконання, розширився запас рухів з орієнтації в просторі, який дозволяв їм виконувати ігрові дії найбільш ефективно. Високий рівень розвитку рухових якостей і ігрових дій у учасників ЕГ1 сприяв нівелюванню відмінностей у розвитку рухової сфери, прискорював корекцію рухових дій, удосконалював техніку їх виконання, що було свідченням ефективності використаної нами методики корекційної роботи із засобами ігрової діяльності.

Корекційна робота з розвитку рухової сфери дорослих сліпих за експериментальною методикою занять із голболу позитивно вплинула також на їхні комунікативні відносини, які стали більш широкими й інтенсивними. Партнери по грі продовжували своє спілкування поза її межами і поза межами самих тренувальних занять.

Результати дослідження засвідчили, що включення ігрової діяльності в процес розвитку і корекції рухової сфери дорослих сліпих сприяло підвищенню їхньої мотивації до занять фізичною культурою, а також позитивної інтеграції в суспільні стосунки. Включення ігрової підготовки та використання шрифту Брайля у вивченні навчального матеріалу з голболу сприяло усвідомленому виконанню рухових дій дорослими сліпими, що дозволило їм показати більш високі результати у веденні та передачі м'яча порівняно з їхніми зрячими однолітками (9,3% і 10,6% ($P < 0,05$) відповідно).

Отже, результати експериментальної роботи виявили позитивний вплив запропонованих нами педагогічних умов і відповідної методики використання ігрової діяльності в корекційній роботі, спрямованої на розвиток рухової сфери дорослих сліпих.

У **висновках** подані результати дослідження, основні з них такі.

У дисертаційному дослідженні, спрямованому на корекцію рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності, визначено етапи та зміст корекційної роботи з розвитку їхньої рухової сфери з використанням ігрової діяльності; обґрунтовано педагогічні умови корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності; розроблено спеціальний комплекс вправ корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності з елементами спортивних і рухливих ігор.

1. Виключення зору із системи аналізаторів дорослих сліпих суттєво впливає на процес їхнього психофізичного, психологічного і соціального розвитку. Ураження зору позначається на свободі і довільності переміщення сліпого в просторі, упевненості його рухів, часу їх формування. Опосередковано воно впливає на стан пам'яті, мислення та інших пізнавальних процесів. Невпевненість у рухових діях та їх наслідки негативно позначаються на самооцінці дорослих сліпих, інтенсивності характеру спілкування з оточуючими, інтеграції в процеси суспільної взаємодії і співпраці. Утрата зору в дорослому віці призводить до функціонування всього організму в стані постійного стресу, що відбивається на стані серцево-судинної системи, фізичної працездатності, психомоторних функціях і швидкісно-силових якостях. Проте, корекція рухової сфери дорослих сліпих із застосуванням спеціальних методик, спрямованих на використання всієї системи збережених аналізаторів, дозволяє компенсувати наслідки набутого порушення в усіх сферах діяльності.

2. Виявлено, що у фазі підвищеної фізичної працездатності в дорослих сліпих ЧСС збільшується на 41%, на 12% підіймається систолічний і на 4% знижується діастолічний тиск. На стадії початкового зниження працездатності в них відмічено подальше підвищення частоти серцевих скорочень (на 7,5%), систолічного тиску (на 6,5%) і зниження діастолічного тиску на 0,6%, що засвідчує позитивну реакцію серцево-судинної системи на фізичне навантаження.

Порушення зору в дорослих супроводжується зниженням моторної активності. Найбільш значне її зниження спостерігається в сліпих з гостротою зору 0,01 – 0,02. Виявлена зворотна залежність між віком, в якому відбулося порушення зору, і моторною активністю. Негативний вплив на моторну активність має наявність асиметрії гостроти зору. В осіб з асиметрією гостроти зору чи сліпотою одного ока моторна активність погіршується в 1,5-2,7 рази щодо норми. Виражений прояв функціональної асиметрії характерний при сліпоті (ФА = 18%) або переважному зниженні гостроти зору на правому оці (ФА = 24,7%). Статистично достовірних відмінностей за показниками моторної активності та її функціональної асиметрії між групою сліпих, що мають рівну гостроту зору обома очима, і групою зря-

чих осіб не виявлено.

3. Систематичні заняття сліпих дорослих фізичними вправами позитивно впливають на зростання парасимпатичної регуляції, зниження централізації ритму серця і підсилення процесів ауторегуляції. У дорослих сліпих порівняно зі зрячими особами ці зміни відбуваються більш повільно і менш виражено, що зумовлено труднощами адаптивних перебудов. До найбільш значних змін у показниках серцево-судинної діяльності в дорослих сліпих призводять заняття, у яких процес корекції рухової сфери здійснюється на засадах навчання ігрової діяльності – голболу. Корекція рухової сфери дорослих сліпих з використанням загальнорозвивальних вправ і елементів ігрової діяльності позначається на покращанні функціональних показників стану серцево-судинної системи меншою мірою.

4. Найбільш ефективною для корекції та розвитку рухової сфери дорослих сліпих є методика корекційно-педагогічної роботи, забезпечена педагогічними умовами, які передбачають використання форм ігрової діяльності, адаптованих до первинної вади – набутої сліпоти, та диференціювання фізичних навантажень з урахуванням стимулювання роботи збережених аналізаторів. Використання форм ігрової діяльності, адаптованих до первинної вади дорослих сліпих, та диференціювання фізичних навантажень з урахуванням стимулювання роботи збережених аналізаторів, первинних, вторинних і подальших відхилень в їхньому розвитку, визначається віковими та специфічними психофізичними особливостями, упровадженням модифікованих засобів ігрової діяльності з елементами спортивних і рухливих ігор, гри в голбол, естафет тощо. Урахування первинної вади – набутої сліпоти – зумовлює використання в практиці корекційної роботи методів і методичних прийомів, спрямованих на стимулювання й підтримку роботи збережених аналізаторів (слухового, дотикового, нюхового); створення спеціальних мовленнєвих інструкцій, наочності для методичного супроводу корекційно-педагогічного процесу з розвитку рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності.

5. Методика корекційної роботи з розвитку рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності базується на врахуванні загальних педагогічних і спеціальних корекційно-педагогічних принципів. До перших належать принципи цілеспрямованості педагогічного процесу, його цілісності й системності, гуманістичної спрямованості, поваги до особистості в поєднанні з помірною вимогливістю, свідомою й активною участю вихованця в педагогічному процесі, поєднанні прямих і паралельних педагогічних впливів. Спеціальні корекційно-педагогічні принципи означеної методики передбачають єдність діагностики і корекції, компенсаторної спрямованості, адекватності і варіативності педагогічних дій, пріоритетної ролі мікросоціуму.

6. За результати тестування виявлено, що психомоторні функції в дорослих сліпих першої експериментальної групи, які пройшли підготовку за методикою розвитку рухової сфери засобами ігрової діяльності, вищі порівняно з другою експериментальною і контрольною групами. Це пояснюється тим, що уявлення про час і простір формується під час ігрової підготовки в голбол на основі різних відчуттів – слухових, зорових, м'язово-рухових. Основну роль у відчутті часу відіграють м'язово-рухові відчуття, що відображають темп, швидкість, послідовність зміни здійснюваних рухів.

7. Після проведення педагогічного експерименту кількість дорослих сліпих з високим рівнем розвитку рухових якостей і дій у першій експериментальній групі суттєво збільшилася. Це спостерігалось у таких складних технічних вправах, як ведення м'яча, передача м'яча двома руками від грудей, а також виявлення швидкості і витривалості. Виявлено, що в сліпих і зрячих дорослих, які систематично займалися фізичними вправами з використанням ігрової діяльності, відбувається інтенсивний розвиток рухових якостей та ігрових умінь. Найбільший приріст у показниках рухових якостей та ігрових дій відбувся в дорослих сліпих першої експериментальної групи, в якій методика проведення занять передбачала навчання гри в голбол. У стрибках у довжину кількість осіб, що досягли високого рівня, у цій групі збільшилася на 16,67%, у стрибках у висоту з місця – на 16,66%, бігу на 20 м – на 16,67%, перемінному бігу на 75 м – на 25%. У тесті катання м'яча в положенні напівприсядки результати покращилися на 33,33%, веденні м'яча – на 41,66%, катанні голбольного м'яча з кидком у ворота – на 25%. У другій експериментальній групі позитивні зміни відбулись у меншій кількості дорослих сліпих і не перевищили 8,34%.

Отже, результати дослідження засвідчили ефективність запропонованих нами педагогічних умов корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності та методики їх реалізації в корекційно-педагогічному процесі.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні шляхів підвищення ефективності корекційно-розвивальної роботи з дорослими сліпими з урахуванням її впливу на інтеграцію в суспільні зв'язки і трудову діяльність; розробці технології корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами інших видів ігрової діяльності; визначенні критеріїв та рівнів фізичної підготовленості осіб з вадами зору в різні вікові періоди їхнього розвитку.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях автора:

1. Кемкіна В. І. Діагностика і корекція зору у дорослих сліпих засобами

рухової активності / В. І. Кемкіна // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. – Вип. 6. / Інститут спеціальної педагогіки АПН України ; [за ред. : Бондаря В. І., Засенка В. В.] – К. : Науковий світ, 2005. – С. 312–315.

2. Кемкіна В. І. Корекція рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності // В. І. Кемкіна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць / Харківська держ. акад. дизайну і мистецтв ; за ред. Єрмакова С. С. – Харків, 2007. – № 6. – С. 122–125.

3. Кемкіна В. І. Мовне забезпечення дорослих сліпих у корекційно-педагогічному процесі на заняттях ігрової спрямованості / В. І. Кемкіна // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету. – Вип. 8 / [За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака]. – Кам'янець-Подільський, 2008. – С. 188–195. – (Серія : соціально-педагогічна).

4. Кемкіна В. І. Медико-соціальна реабілітація інвалідів зору / В. І. Кемкіна // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. – Вип. 5 / Інститут спеціальної педагогіки АПН України ; [за ред.: Бондаря В. І., Засенка В. В.] – К. : Науковий світ, 2004. – С. 103–106.

5. Кемкіна В. І. Формування міжособистісних відносин дорослих сліпих засобами ігрової діяльності / В. І. Кемкіна // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2004. – № 6. – С. 30–32.

6. Кемкіна В. І. Діагностика зору у дорослих сліпих і його корекція руховою активністю / В. І. Кемкіна // Оздоровча і спортивна робота з неповносправними : монографія з проблем фіз. вихов. і спорту неповносправних / за заг. ред. : Ю. Бріскін та ін. – Львів : [Видавець Тарас Сорока], 2004. – С. 116–119.

7. Кемкіна В. І. Коррекция психофизического развития лиц с нарушением зрения средствами физического воспитания и их интеграция в общество / В. И. Кемкина // Фізичне виховання у вищій школі та його роль у підготовці спеціалістів : тези доповідей наук.-практ. конф., м. Запоріжжя, 20-22 листоп. 2003 р./ М-во освіти і науки України, Запорізький нац. техн. ун-т. – Запоріжжя : [ЗНТУ], 2003. – С. 27–29.

8. Кемкіна В. І. Вплив засобів фізичного виховання на фізичну працездатність дорослих сліпих / В. І. Кемкіна // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Вип. 30 / [ред. кол. : Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін.]. – К. ; Запоріжжя, 2004. – С. 357–362.

9. Кемкіна В. І. Особливості адаптації інвалідів зору до сучасних умов / В. І. Кемкіна // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Вип. 31 / [ред. кол. : Т. І. Сущенко (відп. ред.) та ін.]. – К. ; Запоріжжя, 2004. – С. 412–415.

10. Кемкіна В. І. Функціональні особливості організму лиц с поте-рей зрення / В. І. Кемкіна // Актуальні проблеми фізичної культури та спорту в сучасних соціально-економічних і екологічних умовах : матер. II міжнар. наук. конф., присвяченої 20-р. створення Запорізького нац. ун-ту : [у 2 ч.] Ч.2. / [ред. кол. : Тимченко С. М. та ін.]. – Запоріжжя : [ЗНУ], 2005. – С. 200–204.

11. Кемкіна В. І Педагогічні умови корекції рухової сфери у дорослих слі-пих з інтелектуальною недостатністю ігровою діяльністю / В. І. Кемкіна // Реабілітація людей с умственными отклонениями: возможности и пер-спективы : по материалам всеукраинской конференции, [7-8 июня 2007 г.] / Благотворительный фонд «Добра надія». – Запоріжжє, 2007. – С. 113–118.

АНОТАЦІЯ

Кемкіна В. І. Корекція рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка. – Південноукраїнський на-ціональний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009.

Дисертація присвячена проблемі корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності. У роботі науково обґрунтовано педагогічні умови корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності; сха-рактеризовано особливості показників функціонального стану дорослих сліпих; визначено етапи та зміст корекційної роботи з розвитку їхньої ру-хової сфери з використанням ігрової діяльності; уточнено зміст понять «рухова сфера дорослих сліпих», «орієнтація в просторі», «функціональний стан дорослих сліпих»; розроблено спеціальний комплекс вправ корекції рухової сфери дорослих сліпих засобами ігрової діяльності з елементами спортивних і рухливих ігор та методику його реалізації в корекційно-педагогічному процесі, а також методику визначення функціональних особливостей стану організму дорослих сліпих.

Ключові слова: корекція рухової сфери, дорослі сліпі, корекційно-педаго-гічний процес, ігрова діяльність, педагогічні умови, функціональний стан дорослих сліпих.

АННОТАЦИЯ

Кемкіна В. І. Коррекция двигательной сферы взрослых слепых средствами игровой деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.03 – коррекционная педагогика. – Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского. – Одес-са, 2009.

Диссертация посвящена проблеме коррекции двигательной сферы взрослых слепых средствами игровой деятельности. Исключение зрения из системы анализаторов взрослых слепых существенно влияет на процесс их психофизического, психологического и социального развития. Поражение зрения отражается на свободе и произвольности перемещения слепого в пространстве, уверенности его движений, времени их формирования. Опосредованно оно влияет на состояние памяти, мышления и других познавательных процессов. Неуверенность в двигательных действиях и их последствиях негативно отражается на самооценке взрослых слепых, интенсивности и характере общения с окружающими, интеграции в процессы социального взаимодействия и сотрудничества.

Потеря зрения во взрослом возрасте приводит к функционированию всего организма в состоянии постоянного стресса, что негативно отражается на состоянии сердечно-сосудистой системы, физической работоспособности, психомоторных функциях и скоростно-силовых качествах. Тем не менее, коррекция двигательной сферы взрослых слепых с применением специальных методик, направленных на использование всей системы сохраненных анализаторов, позволяет компенсировать последствия приобретенного нарушения во всех сферах деятельности.

Систематические занятия слепых взрослых физическими упражнениями положительно влияют на повышение парасимпатической регуляции, снижение централизации ритма сердца и усиление процессов ауторегуляции. У взрослых слепых по сравнению со зрячими людьми эти перемены происходят медленнее и менее выражены, что обосновано трудностями адаптивных перестроек. К наиболее значимым переменам в показателях сердечно-сосудистой деятельности у взрослых слепых приводят занятия, в которых процесс коррекции двигательной сферы осуществляется на основе обучения игровой деятельности – голбола. Коррекция двигательной сферы взрослых слепых с использованием общеразвивающих упражнений и элементов игровой деятельности отражается на улучшении функциональных показателей состояния сердечно-сосудистой системы в меньшей мере.

Эффективной для коррекции и развития двигательной сферы взрослых слепых является методика коррекционно-педагогической работы, которая обеспечивается педагогическими условиями, которые предусматривают использование форм игровой деятельности, адаптированных к первичному недостатку – приобретенной слепоте, и дифференциации физических нагрузок с учетом стимулирования работы сохраненных анализаторов. Учет первичного недостатка – потери зрения, предполагает использование в практике коррекционной работы методов и методических приемов, направленных на стимулирование и поддержку работы сохраненных анализаторов (слухового, касательного, обонятельного); создание специальных языковых инструкций

для методического сопровождения коррекционно-педагогического процесса по развитию двигательной сферы взрослых слепых средствами игровой деятельности.

По результатам тестирования выявлено, что психомоторные функции у взрослых слепых ЭГ1, которые прошли подготовку по методике развития двигательной сферы посредством игровой деятельности, выше по сравнению с контрольными группами. Это объясняется тем, что представление о времени и пространстве формируется во время игры в голбол на основе разных ощущений – слуховых и мышечно-двигательных.

После проведения педагогического эксперимента количество взрослых слепых с высоким уровнем развития двигательных качеств и действий в ЭГ1 существенно увеличилось. Это наблюдалось в таких сложных технически упражнениях, как ведение мяча, передача мяча двумя руками от груди, а также проявлении скорости и выносливости. Обнаружено, что у слепых и зрячих взрослых, которые систематически занимались физическими упражнениями с использованием игровой деятельности, происходит интенсивное развитие двигательных качеств и игровых навыков. Наибольший прирост в показателях двигательных качеств и игровых действий произошел у взрослых слепых ЭГ1, где методика проведения занятий предусматривала обучение игре в голбол. В прыжках в длину количество лиц, которые достигли высокого уровня, в этой группе повысилось на 16,67%, в прыжках в высоту с места оно увеличилось на 16,66%, беге на 20 м. - на 16,67%, переменном беге на 75 м. - на 25%. В тесте катания мяча в полуприсяде результаты улучшились у 33,33% участников этой группы, ведении мяча - на 41,66%, катании голбольного мяча с броском в ворота - на 25%. В ЭГ2 положительные изменения произошли у меньшего количества взрослых слепых и не превысили 8,34%.

Результаты диссертации могут служить основанием для разработки психолого-педагогических рекомендаций и стандартов специального образования, для совершенствования ныне действующих программ специального образования и обучения, а также приобретения специальностей лицами с потерей зрения, позволят дополнить и расширить содержание коррекционной педагогики по проблеме коррекции двигательной сферы взрослых слепых, помогут в успешном осуществлении трудовой деятельности и их интеграции в современное общество.

Ключевые слова: коррекция двигательной сферы, взрослые слепые, коррекционно-педагогический процесс, игровая деятельность, педагогические условия, функциональное состояние взрослых слепых.

ANNOTATION

Kemkina V. I. – Motion sphere correction of the adult blind by means of

game-assisted activity. - A manuscript.

The thesis aimed at getting a candidate degree in Pedagogical sciences, speciality 13.00.03. – Correctional Pedagogics. – South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky. – Odesa, 2009.

The research is devoted to the problem of motion sphere correction of the adult blind by means of game-assisted activity.

Pedagogical conditions aimed at providing motion sphere correction of the adult blind by means of game-assisted activity have been scientifically grounded; peculiarities of functional state indices of the adult blind have been characterized; stages and content of correctional work providing development of the motion sphere by means of game-assisted activity have been specified; the contents of the notions “motion sphere of the adult blind”, “orientation in space”; “a functional state of the adult blind” have been determined; a special complex of exercises aimed at correcting the motion sphere of the adult blind with elements of sport and movement games, the methods of its realization in the correctional and pedagogical process as well as the methods aimed at defining functional peculiarities of the adult blind’s organism state have been elaborated.

Key words: motion sphere correction, the adult blind, the correctional and pedagogical process, game-assisted activity, pedagogical conditions, a functional state of the adult blind.

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІ-
ЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО

Кемкіна Вікторія Ігорівна

УДК 376.32-053.8:371.382

**КОРЕКЦІЯ РУХОВОЇ СФЕРИ
ДОРΟΣЛИХ СЛІПИХ
ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.03 – корекційна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Запорізькому національному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Байкіна Ніна Григорівна,
Запорізький національний університет,
професор кафедри теорії та методики фізично-
го виховання і туризму.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Тарасун Валентина Володимирівна,
Інститут спеціальної педагогіки АПН України,
головний співробітник лабораторії діагностики
і психічного розвитку дитини;

кандидат психологічних наук, професор
Синьова Євгенія Павлівна,
Інститут корекційної педагогіки і психології
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри тифлопедагогіки.

Захист дисертації відбудеться «14» січня 2010 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.04 Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «__» грудня 2009 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. А. Копусь